

LOTR (520) *sb m*

o jasne.

sg N łotr (143). ◇ G łotra (35). ◇ D łotrowi (23). ◇ A łotra (51). ◇ I łotr(e)m (35). ◇ L łotrze (6). ◇ V łotrze (21). ◇ pl N łotrowie (69), łotrzy (9); -owie : -y *RejKup* (1:1), *KromRozm I* (1:1), *Leop* (1:1), *RejFig* (6:4), *BielKron* (10:1), *RejZwierc* (2:1). ◇ G łotrów (21); -ów (1), -(o)w (20). ◇ D łotr(o)m (14). ◇ A łotry (37), łotr(o)w (4); -ow *RejZwierz*; -y : -ow *LibLeg* (3:2), *LatHar* (1:1). ◇ I łotry (40), łotrami (2); -ami *GliczKsiąż*; -y : -ami *KlonWor* (1:1). ◇ L łotrach (1). ◇ V łotrowie (1). ◇ du A (*cum nm*) łotru (4) *OpecŻyw* 133v, 136, 140; *BielKron* 257. ◇ I (*cum nm*) łotroma (3) *OpecŻyw* 151, 102v; *GrzegRóżn* K2v. ◇ L (*cum nm*) łotru (1) *RejAp* 59v.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

*Człowiek żyjący niezgodnie z uznanymi nakazami dobrych obyczajów i moralności; łajdak, niegodziwiec; rabuś, zbój, złoczyńca; carnifex, latro, nebulo, perditus Mącz, Cn; grassator, scelestus Calep, Cn; nequam Mącz, Calag; improbus Calag, Cn; ganeo, malefactor, scurra, verbero, veterator Mącz; aggressor, nequissimus a. capitalis homo, effractor, iniurius, insidiator, latrunculus, monstrum hominis, nefans, nefarius, perfossor, praedator, praedo, sceleratus Cn (520) : BierRaj 20; pátrz tego łotrą łzpetne⁸⁰ Iużci ięzyká długięgo. *BierEz* B4v, B4v, D2, Q4v [2 r.], R [2 r.]; O fynu moy mily/ ijąm iá na to cie porodziła/ ijąbych cie miedzy dwiema lotroma vkrzyżowaného ij rán napelnioného widziála? *OpecŻyw* 151, 83v, 88v, 100v, 102, 102v (37); *ForCnR* D [2 r.]; *PatKaz III* 129; *TarDuch* [C4v], C5, C5v, C6, D4v; Iużem fie teraz dowiedziál iżes ty [Aleksander] [...] ziemie nafze kradniełz á gubifz z koroną krolewfką nie godnie, będąc łotr krolem fie czynifz. *BielŻyw* 150, 99, 130; *LibLeg* 10/56v [2 r.], 66v, 125 [5 r.] 151v, 11/45 (22); *LudWieś* B5v; *LibMal* 1545/98v, 1548/142v, 1550/156; *RejJóz* C5v, C6v, C7, F8, Hv (8); *RejRozm* 398; *RejKup* Bv, c4v [2 r.], e4v, e5, e5v (17); *HistAl* A8v, F8, G7; Lotrowyeścyę wflyfcy mniłfy y kłyęża *KromRozm I* A4v; *MurzHist* I2 [2 r.], S4; mámy przykád łotra/ Manafeffa/ celnika oného/ [...] i infzé niezliczoné/ kótrzy niemaiąc przedtem dobrych vczynków/ s ftáli się dobrą zięmią/ przes famo férdeczné przyięcie fłowa bożęgo *MurzNT* 66, *Mar* 14/48, s. 199 *marg*, *Ioann* 18/40; *BielKom* B5; dzyęci yáko to ná nye mowýá fá chłopyątká lotrowye s początká/ [...] s przyrodzenia złołcyá/ zuchwálftwem y rołpuftą/ nye inaczey by rdzą yáką zápfowáne y zákázone fá *GliczKsiąż* F6, G6, H7, I3v; *GroicPorz* xv *marg*, mm²; wifzác ná krzyżu [Jezus] rozmáite naśmiewifká y vřągania flyfzał y widziál/ iufz od onęgo łotrą/ ktery był ná lewicy *KrowObr* 49v, 49v [2 r.], 57 [2 r.], 57v, 77v [4 r.], 146, Ss3; *RejWiz* 4v, 11v, 21v, 48, 92v (12); *Leop Iob* 19/12, *Luc* 10/30, 36, *Ioann* 18/40; Sztánkár theż po káćiech fye tuła iáko y Lafki: Pinczowiáne o nim Pifzą/ iáko ięft iáwny Lotr *OrzList* h4; PYtáli kfiędzá łotrzy/ co wiefzta odpłátá/ Iefli czynić czy mowić/ w ty obłędne látá. *RejFig* Ccv, Aa3, Aa7 [2 r.], Bh3v, Bb5v, Cc2 (15); Ten rzekł/ możęc y to być/ iż wfzytko Krolowi/ Przyftoi/ ále nie mnie/ inemu łotrowi. *RejZwierz* 22v, 11, 18v, 22v [2 r.], 34, 83, 102v; *OrzRozm* I2v; KOryntus miáfto w Greciey [...] od łotrą iednego Zylyfá kthory zbijał ná morzu/ záłożono *BielKron* 27, 73 *marg*, [85²] [2 r.], [85²]v, 96v, 103 (42); *BielKronCies* Mmmm3; *GrzegRóżn* K2v [2 r.]; *Mącz* 39a, 72a, 79d, 130c, 141a (19); *OrzQuin* P3 *marg*; *RejAp* 59v; á kto fie też vda do niecnoty/ będzie w niey nierowno znácznieyfzy/ niż kthory z dawnych łotrow. *GórnDworz* Iv, Bb4v; *HistRzym* [118]v [3 r.], 120; *RejPos* [105] *marg*, 105v *marg*, 208, 208v, 210 [2 r.] (8); *BiałKat* 326; *BielSat* C3v, [14],*

L4; *GrzegŚm* 34, 35, 38, 39, 41, 43; *KuczbKat* 390; *RejZwierc* 27v, 53, 219, 224, 231 (11); *BudBib Ez* 18/10; *Strum* F2, Iv, R3 [2 r.], R3v; *BudNT przedm* c2; *Calag* 98b; *SkarŻyw* 75, 168, 173, 195, 397, 444, 459; *MWilkHist* A2v, D4, Gv; *StryjKron* 308, 442, 602, 722; *NiemObr* 106; *KochFr* 17; *KochMRot* A2; *ReszPrz* 57; *ReszHoz* 123; *WerGośc* 219; Widząc wielkie złodzieystwo przez łotry Cygány/ Ofádzaymy ie w polách od Tátárkíey ściány *BielSjem* 27, 14; *ArtKanc* D11v, E9v, E10, P6v; *BielRozm* 21; *PaprUp* Fv; *Calep* 463a; lepiej pułtki do czáfu/ niż łotr we wsi. *GostGosp* 36, 8, 16, 32, 36, 42 (9); *GrabowSet* T2; *WyprPl* A2v, C3; A ia tu być oboie [człowieczeństwo z bóstwem] wyznawam prawdziwie/ Z łotrem zá grzechy płáčząc przed tobą rzewliwie. *LatHar* 386, 141, 243, 263, 273, 275 (16); y teraz w kościele wiemy imioná trzech krolow/ łotrą práwego/ żołnierzá ktory bok Páńki otworzył/ y wíela innych. *WujNT* 740, 292 marg, Zzzzz4 [2 r.]; *SiebRozmysl* D4v, H3, H4, H4v; *SkarKaz* 161b, 635a [2 r.]; *CiekPotr* 32, 44; *CzahTr* K2; *GoslCast* 47; *SkarKazSej* 663b; *KlonFlis* H4; MAło ná tym łotrowi/ iż z obory krádnie/ V kogo co w komorze y w kálecie/ zgádnie *KlonWor* 26, 22 [2 r.], 33, 42 [2 r.], 43, 44 (13).

W połączeniu z imieniem (3): Day Boże ábyfmy dla załugi Lotrá Dyłmáá/ káfkę twoię nálezi. *KrowObr* 174v, 217v, 218v.

W połączeniu z przymiotnikiem określającym ukrzyżowanego z Chrystusem łotra, wiszącego po prawicy, nazywanego „łotrem dobrym” [w tym: łotr + przymiotnik (8), przymiotnik + łotr (4); błogosławiony, dobry (2), pokutujący (3), szczęśny (szczęśliwy) (3), święty (2), ubogi] (12); *OpecŻyw* 144v, 145; Lotr [...] Duchem S. nádchnióny/ ták mówił: Pomni mię Pánie w Królestwie twym. [...] Przeto/ iż fye był ten święty Lotr vrodził w Kśięłtwie/ to iest/ w niewoli Dijabellkiéy/ z któręý pragnął wybáwiónym być *OrzQuin* P3; *RejPos* [105]v; gdy Kryfthus mówił łothrowi/ Dżiś zemną będziefz w Ráiu: nie o duży isćie iákíey rozumiał to/ ále o łotrze pokutującym *GrzegŚm* 38, 34; *LatHar* +9; ten łotr śzczęśliwy miał nie tylko wielką wiárę/ y wżytkie trzy części pokuty: łkruchę/ łpowiedz/ y dofyc vczynienie: ále nád to [„] miedzy święte Męczenniki iest policzony *WujNT* 293, 293 [2 r.]; *SkarKaz* 161b [2 r.].

W połączeniach szeregowych (24): *BielŻywGlab nlb* 15; iednego znam, iako mowią, Nader lotra czyłtego porobnika, przechyrę, ktory łam nic dobrego iak żiw nie vczynił *GlabGad* P5; *LibMal* 1544/90v; dobrego bytu y fwey woley we wśyfkyey rośpułtności łotrzy z łotry y z kurwámi vzywáli. *KromRozm I* A4v; *BielKom* D2v; *GroicPorz* xv; *KrowObr* C2v [2 r.], 49; Papież w wielki czwartek złorzeczył wżytkim/ łotrom Złodzyeiom/ rozboicom Morśkim/ odłzczepieńcom/ miedzy ktore też y Luterá włożył *BielKron* 196v, 50v; *Servum te esse oportet, et nequam, et malum hominem peregrinum et advenam qui irrideas, Muśifz być niewolnik/ zły człowiek/ y wirudny łotr gdy łie náśmiewałz. Mqcz* 266a; *RejPos* 145, 210, 309v, 346; *SkarŻyw* 310; *ReszPrz* 67; *SarnStat* 893 marg; *SkarKaz* 351b; Włáfný tám Lichogrod [...], ono miáłto w Thrácyey przez Filipá Mácedoná ofádzone złyymi ludźmi/ łotrámi/ wywołáncámi/ wyświeceńcámi/ y práwie brákiem y wybierkámi narodu ludzkiego *KlonWor ded* **3v, 34, 57.

W przeciwstawiach: »cnotliwy (człowiek) (4), dobry (człęk a. człowiek) (4), (do)stateczny (2), godny, spokojny, ślachtetny ... łotr« (13); *GliczKsiąż* H7; Y przyfzli do iedney wśi á w niey dwa pánowie/ W iednym dworze dobry człęk/ á w drugim łotrowie. *RejWiz* 131v; Wołamy ná Exekucyá/

[...] żeby łotrą z dobrym zrownála. *OrzRozm* C4; Praestat pauperem esse et nobilem quam divitem et latronem, Lepiey yeft być v bogim á sláchetnym/ niżli bogátym á łotrem. *Mqcz* 312c; Seymu Wárfzáwkiégo Dekrétem w Polfzce fye fpáda: á ktemu/ iefli łotr z godnym/ [...] dobry ze złym/ pod iednym Dekretem Seymowym podlęgå. *OrzQuin* B4v; [źli ludzie] ftaná fie nieprzyiacielmi cnotliwym ludziom/ á łotry będą wywyszłáz GórnDworz Gg6; *GostGosp* 36; Práwem niewiem iakim wiele w świecie płódziłf/ Lotry w częś wynolifz/ á cnotliwym szkódziłf *RybGęśli* Bv; *CiekPotr* 80; *KlonWor ded* **3v.

W charakterystycznych połączeniach: łotr bezecny (4), *chciwy, dawny, domowy* (2), *haniebny, jawny, łakomy, marny, niecnotliwy, niemiłościwy, niepoczesny, niepotrzebny, odrapany, okoliczny, okrutny, pogański, prawy [= z prawej strony]* (2), *proznujący, przekłety, rozpustny, silny [= wielki]* (5), *szpetny, śmiały, wesoly, wielki ((na)więtszy)* (7), *wierutny* (4), *wirudny* (5), *wyborny, zaziębły, zradny, złośliwy, zły (gorszy)* (3).

Przysłowia: ludzie wiele kroć dofwiatzfyli tego Ze fie barzo trudno wfthrzędz łotra domowego *RejJóz* G3v.

Byś fie ługiem pigwowym mył. Nie pomożec iefliś łotr był. *RejZwierc* 237v.

Palemon [...] z łotra pan fie stał w znamienitego fie philozopha przemienił. *BielŻyw* 100; *BielKron* 233v; *CzechEp* 335.

kto z łotry przeftawa/ łotrem także bywa *KlonWor* 8.

narychley łotr łotrą wylzpieguie po fwych obyczáioch. *BielKron* 56v.

Poznać wnet Lotra pomowie Iako raroga poglowie. *RejKup* h4v.

Zwroty: »łotrem [kogoś] (na)zwać« [szyk zmienny] (3): *BielŻyw* 151; przeto ia iż w małym okrętku jeżdżę łotrem mię zową *BielKron* 126; *RejPos* 346.

»jakoż na łotra przysłusze« (1): odpowiedział Alexander, pan wáfz [*Daryjus*] mnie łotrem nazwał, á przeto wam tak iakoż na łotra przyśłufze vczynić ia chcę *BielŻyw* 151.

»stowarzyszyć się z łotry« (1): Componere societatem cum praedonibus, Stowárzifzić fie s łotry. *Mqcz* 310b.

»z łotrem się zbracić« (1): Ow wygrał ná báryle/ á ow też nie ftrácił/ Wnet tám o cudzey ftráwie łotr fie z łotrem zbrácił. *RejWiz* 139v.

Wyrażenia: »łotrom brat« (1): nie máło fię Żydow obrażało: onego opętánym názywáiąc/ tego iáwnogrzesznikow przyiacielem/ á iáko náfzy Polacy mowią/ łotrom brátem/ czyniąc. *LatHar* 254.

»łotr drapieźny« (1): Gdy łotrowie drapieźni przywiedli dzyewkę Izráelfką do Syryey/ dárowáli iá albo przedáli żenie Náámowey. *BielKron* [85²].

»łotr na krzyżu, drzewie krzyżowym, ukrzyżowany« [szyk 22:1] (20:1:2): *BierRaj* 18v; *OpecŻyw* 133, 144v, 160v; *KrowObr* Ss3; Tak był fprawiedliwy Lotr na krzyżu/ [...] tak téłz wfzyscy fą którzy kiedyfzkolwiek/ w wierze pana Chriřtułowéi vmiérali *MurzNT* 3v; *KrowObr* 57 [2 r.]; *OrzQuin* P3; *RejAp* 20v; *RejPos* 61, 147v; *RejZwierc* 128v; *WujJud* 109v; *BiałKaz* G2; *SkarŻyw* 203b; Iezu Chryřte/ ráczże weyźrzc ná mię [...] oczymá miłośierdzia twoie⁸⁰/ ktoremiś poźrzał ná Piotrá w śieni Káifałzowey/ y ná Mágdalę w domu Licemiernikowym/ y ná Lotrá ná drzewie krzyżowym. *LatHar* 243, 278, 294; *SkarKaz* 3b, 520a, 549a; *KlonWor* 42.

»łotr nad łotry« = *bipedum nequissimus Mącz, Cn (3)*: Crisof Pieniązek łzin Lypiów. ten iest lotr nat lotry ten zzeliflawkim Cradl i fukno kradzione ginłchim łlodziejóm pobral *LibMal 1543/69; Mącz 25b; RejPos [105]*.

»łotr najęty« (1): Domnimawali fie też drudzy że to [o pożarze miast] Krol Mátyałz przez łotry náięte czynił/ bo był Kázimierzowi potáiemny nieprzyaciel. *BielKron 396v*.

»miedzy łotry policzony« (2): *SkarŻyw 185; NA* krzyżu o godzinie łzółtey rościągniony/ Miedzy łotry złośliwe IEzus policzony. *LatHar 309; SiebRozmyśl H4*.

»ziemny łotr« (1): Freybiterowie poczęli też zá tym w okręciech zbijác po morzu wichrzátym. A okrom ziemnych łotrow ma też łwoie Wodá rozboie. *KlonFlis D*.

Zestawienie: »łotr krzyżowy« [osoba dramatu] (1): Lotr Krzyżowy. *MWilkHist A2*.

Szeregi: »łotr albo człówiek nagorszy« (1): głowa iego [Jana] byla ścięta/ iakoby był lotr/ albo człówiek nágorłfy miedzy ludzmi. *OpecŻyw 48v*.

»łotr a nierządny człówiek« (1): Kaim záię iż łotrem wyełkim á nierzadnym człówyekyem był/ s cnoty fie zbeftwiwłfy nic mu dobrego z oczu nye pátrzáło. *GliczKsiąż Ev*.

»łotr, łgarz« (1): (*marg*) Człówiek zły s przyrodzenia. (-) Gdyż go piłmo wyznawa włzędý łotrem łgarzem/ Nadobneyby rołkofzy vzył s tym kuglarzem. *RejWiz 114v*.

»łotr z łotrem (a. innymi łotry)« (2): Słyzem że ten lotr niepołufzny Alexaⁿder z innymi lotri ktorez zebrać mogł przyšzedł do krain náłzych *BielŻyw 150; RejWiz 139v*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»nie łotr ani łupiec« (1): nyeszyednałem lyothrow any łvpczow kthorzj przerzeczoną Anna szlupyly szrzeczy yey *ZapWar 1527 nr 2534*.

»łotr z małpą [= *nierządnicą*]« (1): Kšiądz wołal gwałtu ná mię/ iam Kościól zámknął/ łotrám z małpą z Plebánicy y ze wsi wygnał *OrzRozm H3*.

»łotr a morderz« (1): Latronem et sicarium aliquem describere, Lotrá á morderzá yákiego włafnemi yego łtrefámi/ yáki yełt á yáko godzień wyłtrychnác/ słowy wyrznác. *Mącz 375a*.

»łotr, niecnota« (3): dobrych/ łtátecznych/ cnotliwych/ łpokoynych/ nye ćirpyeli włfythcy lotrowye wyełcy/ nyecnotowye známyenići. *GliczKsiąż H7; CzechRozm 220; Scelełtus – łotr niecznota. Calep 952a*.

»łotr z nierządnicą« (1): łotr z nierządnicą podzyelą fie łnádnie/ Owá gdzye co wyludzi/ á ow też vkrádnie. *RejWiz 139v*.

»łotr i oszust« (1): Azaż owo nie ćięłzka/ Gdyć vbołtwo bierze Lotr y ołzuft: kiedy fię ołzukałz ná wierze? *KlonWor 74*.

»łotr, pijanica« (1): Nie moze nigdy łnádniey Pan wypleć płzenice/ Iedno łpołu zebrawłzy łotry pijánice *RejWiz 70*.

»łotr i przechyrá« (1): Czýni fię głuchym/ niemym/ łlepym/ y káduczny: A on łotrem wierutnym/ y przechyrą łtuczny. *KlonWor 50*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»łotr i rejtar« (1): Ku ktoremu [*Otomanowi*] [...] náłzło fie niemało łotrow á Reytarow [*grassatores*] *MiechGlab 65*.

»łotr a (albo, i) (morski) (ro)zbojca (a. rozbojnik)« = *maleficius et praedo* *JanStat* (6): *OpecŻyw* 134v, 137v; Otomanow narod [...] powłthał/ z łotrow á Morłkich rozboycow *BielKron* 253v; *RejAp* 100v; iełliby też kto potkał dzyeweczkę dobrowolnie chodzącą po polu/ á wziąłby ją gwałtem [...] niechay będzie śmiercią vmorzon. Abowiem nie inákfzy iełt iedno iáko łotr á rozboynik *RejPos* 343; *SarnStat* 202. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*].

»szarpicy i łotry« (1): ołnaymvyem v Km(y) za timy lothri za scharpyczy y za ynimy lotri ktori łą wzyemy panłtwa v. m. K. yz vznały bily yednego lotra *LibLeg* 10/125.

»nie szpiegowie ni łotrowie« (1): Otoż iełt ten młódzy brat między nami panie Ktoregos chciał od oycza mieć za pewne znamię Izech my nie łzpiegowie ni żadni łotrowie *RejJóz* O.

»łotr, (a, i) zdrajca« [szyk 3:2] (5): O lotrze przekłęty/ a zráydta niewierny/ nadelwa okrutnieyłfy/ ktory przepułłczá s przyrodzenia [...] a tys nadeń frozłłfy *OpecŻyw* 92; *ForCnR* A3; Iakołdzie v m vidaly bratha Hołpodarowy Theodora Burkulaba Choczymłkiego nyebel tayen tak yako czy lotrowye y zdraycze ktorich nychczeczye widacz *LibLeg* 125v, 125; *Leop* 3.*Mach* 7/5. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»łotr a (i) złoczyńca« = [*iniquum et malum*] *PolAnt* (2): Thenći zmocnił włzytki vniżone w ludu łwym/ zakonu łtrzegł z pilnołciá/ á włzytki łotry y złoczyńce wytracił. *BibRadz* 1.*Mach* 14/14; *RejPos* [105].

»złodziej, (a, i) łotr« (4): *SeklKat* L2; A zálye/ by theż kto włlyłtko czynił/ co biskup álbo káplán czynić ma/ yełli nye yełt porządnye ná on vrząd włtáwyon/ nye yełt biskupem áni káplánem/ ále złódyeyem á łotrem *KromRozm* III L2; *KrowObr* C3, 242. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.*].

W kalamburze (1): [kołciół] nie od łotrá (Lutrám chciał rzec) áni od Zwingliułzá początek ma: ále od Chryłtułá *BiałKat* 121.

W przeni (2) : Oni niełłáchetni łotrowie/ Grzech/ Czart/ Swiát/ Ciáło/ rozbili ją [nędzná duszyczkę] ná tey márney pułzczy tego zdrádnego Hierichá/ tego to łwiátá omyłnego. *RejPos* 210; A trudno ma być tákie przyrodzenie/ by łie ná to nabárzeiy náłádziłó/ áby nie miáło być złomiono rozlicznemi przyłmáki tego łotrá niełłáchetnego á tego łwiátá mizernego. *RejZwierc* 191v.

W charakterystycznym połączeniu: niesłachetny łotr (2).

a. obelż. *O Chrystusie* (4) : Iuż ci ięłt lotr diáblem opęłtany/ pocżkáy Iezufie przewrátzáles wiare dobrá/ powiedáles naukę zákonowi przeciwná. *OpecŻyw* 108; vkrzyżuy Pilácie łotra tego/ botz iełt złołnik ij łwódtza ludu bożégo. *OpecŻyw* [79]v, 108v, 117.

Synonimy: drapieżca, frant, łupieżnik, niecnota, nogieć, obłupiciel, rufijan, szubienicznik, zbojca, złoczyńca, złodziej, złołnik.